

Konstytucja i wartości – wczoraj i dziś. Wprowadzenie

Z wielką przyjemnością przekazujemy do rąk czytelników „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” tom poświęcony Profesorowi Piotrowi Winczorkowi. Tom ten jest owocem konferencji, która odbyła się w piątą rocznicę odejścia Profesora, w pandemicznych warunkach roku 2020, a mimo to zdołała zgromadzić wielu przyjaciół i uczniów Profesora.

Większość z osób obecnych na konferencji i autorów tekstów opublikowanych w tym tomie zetknęła się z Piotrem Winczorkiem w ciągu swojego naukowego, a być może także towarzyskiego życia i pamięta toczony z Nim z zaangażowaniem gorące dyskusje, w których twierdzenia naukowe w sposób naturalny wiązały się z rzeczywistym funkcjonowaniem państwa i prawa. Jako kolegom i przyjaciołom Profesora z Katedry Filozofii Prawa i Nauki o Państwie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego zależało nam, aby Jego dzieło żyło i stanowiło inspirację dla kolejnych pokoleń teoretyków i filozofów prawa. Czuliśmy, że jesteśmy Mu to winni. Nie chcieliśmy jednocześnie, aby niniejszy tom stał się księgą pamiątkową, aby miał charakter wspominkowy, lecz by stanowił raczej zapis refleksji, do których zachęcają konkretne prace Piotra Winczorka albo obszar badań, którym się zajmował. Pragnęliśmy, aby to co rozpoczął, w innych jeszcze warunkach i przeczuwając tylko nadchodzące zmiany, stanowiło kanwę dla dynamicznie rozwijających się poszukiwań naukowych. Tym bardziej że dzieło, które po sobie pozostawił i zawarte w nim intuicje co do rozwoju rozmaitych zjawisk w życiu publicznym okazują się być dziś w wielu miejscach, jak to ujmują niektórzy z autorów tego tomu – profetyczne.

Niniejszy tom zawiera dziesięć tekstów. Powstawały one według zaproponowanego przez organizatorów konferencji schematu i sprowadzały się pierwotnie do odpowiedzi na pytanie: „Czyje prawo?”, analizowane z różnych perspektyw. Pytanie to okazało się jednak źle postawione. Sugerowało bowiem, że ktoś – w tym przypadku albo władza, albo obywatele – ma monopol na „posiadanie” prawa, czyli wpływanie na jego treść i traktowanie go jako narzędzia do realizacji konkretnych interesów. Nasze założenie było jednak inne. Chcieliśmy, aby było to pytanie otwarte i skierowane w przyszłość. Nasza refleksja nad tym, kto powinien być szczególnie pojętym „posiadaczem” prawa w demokracji nabudowana była na głębokim intelektualnym i etycznym namyśle. W rezultacie podzieliliśmy konferencję na trzy części poświęcone odpowiednio: legitymizacji prawa, wartościom konstytucyjnym i instrumentalizacji prawa. Są to zagadnienia, którym bardzo istotną część swoich prac poświęcił Profesor P. Winczorek. Prace nad wystąpieniami, a potem nad opracowaniami do „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”

ukazały, że wszystkie one sprowadzają się do takiego lub innego badania wartości zawartych w ustawie zasadniczej, ich społecznego odbioru i możliwych odczytań. Dlatego zdecydowaliśmy się zatytułować ten tom „Konstytucja i wartości – wczoraj i dziś”.

Próba poszukiwania odpowiedzi na wyżej przytoczone pytania pozwoliła w pewnym stopniu zdiagnozować szkody, jakie zawsze wyrządza dyskurs zawłaszczający prawo i traktujący je jako narzędzie takich lub innych sił dominujących w państwie. Zamiast tego chcielibyśmy widzieć prawo jako obiekt wspólnej troski, gwarantujący miejsce wszystkim: zarówno tym, którzy są zaangażowani w sprawy publiczne, jak i tym, którzy w poczuciu poszanowania godności i swobodnego wyboru w kierowaniu swoimi sprawami pragną po prostu żyć w spokoju.

Spory aksjologiczne, które są nieuniknione w demokratycznym, pluralistycznym państwie, a których głównym polem zmagania są przepisy konstytucji i ich interpretacja mają swoją dynamikę. Są okresy, w których spory te się potęgują, czemu sprzyjają m.in. momenty historycznych przesileń albo zmiana władzy na taką, która przynosi ze sobą wyrazistą wizję świata i szuka dla niej mniej lub bardziej legitymowanych prawnie i społecznie dróg realizacji. Konstytucję RP z 1997 r.¹ dotknęły w sposób szczególny dwa takie momenty.

Jednym z nich był okres zmian po transformacji z 1989 r. i wieloletnie próby wyrażenia i wyważenia w ostatecznym tekście Konstytucji RP rodzącego się pluralizmu. Temu okresowi poświęcił bardzo wiele swoich prac Piotr Winczorek, starając się przełożyć gorące, polityczne, społeczne i moralne dyskusje na język realnych narzędzi prawodawczych i takich rozwiązań, które ich nie wykluczając pozwoliłyby na pokojową koegzystencję i współdziałanie dla dobra wspólnego. Rekonstrukcji opinii i naukowych propozycji Profesora z tego czasu poświęconych jest wiele z zamieszczonych w tym tomie refleksji. Stanowią one najczęściej punkt wyjścia dla analiz poświęconych zjawiskom bliższym nam w czasie. Główne założenia, które nadawać miały sporom tamtego okresu produktywny i nienaruszający pokoju społecznego charakter, Piotr Winczorek ujął następująco: 1) konieczne jest prowadzenie wspólnego i pokojowego życia w jednym państwie, ale 2) z powodów pryncypialnych na płaszczyźnie aksjologicznej nie można znaleźć kompromisu, więc 3) istnieje zgoda na podejmowanie decyzji w istotnych sprawach w drodze procedur demokratycznych². Założenia te zgodne były z poglądem Jürgena Habermasa, który pojęcie współczesnej pluralistycznej demokracji definiował jako porządek polityczny oparty na proceduralnym typie legitymizacji decyzji prawno-politycznych, w tym głównie tworzących prawo³. Demokratyczne procedury postrzegał Profesor jako zabezpieczenie prawa przed jego destrukcyjną instrumentalizacją⁴. Jedynym rozwiązaniem, także dla tych uczestników aksjologicznego dyskursu, których pryncypialna postawa nie pozwalała na zawieranie koniecznych w tym trybie kompromisów było przystanie na swoistą zgodę na różnice, przy jednoczesnym poczuciu możliwości trwania przy swoim systemie moralnym⁵. Na długie lata rozwiązania przyjęte w 1997 r. choć niedoskonałe, wydawały się stosunkowo bezpieczne i nie budziły bardzo poważnych zastrzeżeń. Sprzyjać temu mogły wyraźne, zdaniem niektórych badaczy, odniesienia regulacji konstytucyjnych do prawa naturalnego. Czytelne, pomimo braku wyraźnego wykazywania ich nadrzędności⁶.

¹ Ustawa z 2.04.1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: „Konstytucja RP”.

² P. Winczorek, *Konstytucja i wartości*, w: J. Trzcziński (red.), *Charakter i struktura norm Konstytucji*, Warszawa 1997, s. 50.

³ J. Habermas, *Communication and the evolution of society*, Boston 1979, s. 178.

⁴ E. Kustra, *Władczy oraz negocjacyjny typ tworzenia prawa. Szanse i zagrożenia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994/4, s. 27.

⁵ P. Winczorek, *Konstytucja...*, s. 51.

⁶ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2012, s. 40.

Drugi moment, a może rodzaj szczególnie pojętego testu, w którym spory aksjologiczne nabrały ponownie bardzo silnego wyźwięku nastąpił kilka lat temu. Jest on często określany jako „kryzys konstytucyjny”, czyli sytuacja, którą jeden z autorów określa jako szczególnie negatywną i nadzwyczajną próbę nacechowanego złą wiarą narzucenia jednorodnego i subiektywnego systemu wartości. Nie jest to już więc naturalny spór o wartości w państwie konstytucji otwartej aksjologicznie. Działania te podważają nie tylko funkcję prawną obowiązującej Konstytucji RP, lecz także jej funkcję aksjologiczną⁷.

Ustosunkowanie się do tych kwestii pozostawiamy czytelnikom. Mamy zarazem nadzieję, że choć w niewielkim stopniu udało nam się pójść śladem, który w polskiej nauce prawa pozostawił Profesor Piotr Winczorek i wykazać, że nie jest to ślad pomnikowy, a żywe źródło przekonujących, naukowych rozważań i owocnych dyskusji.

Tatiana Chauvin⁸

Warszawa, marzec 2022 r.

⁷ W. Mojski, *Analiza kryzysu konstytucyjnego z perspektywy funkcji aksjologicznej konstytucji. Zarys podstawowych zagadnień teoretycznych* (w niniejszym tomie, s. 55–62).

⁸ Numer ORCID: 0000-0002-9941-4398. Adres e-mail: t.chauvin@uw.edu.pl

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES:

- Garlicki, L. (2012). *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Habermas, J. (1979). *Communication and evolution of society*. Boston: Beacon Press.
- Kustra, E. (1994). Władczy oraz negocjacyjny typ tworzenia prawa. Szanse i zagrożenia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 4, 24-30.
- Mojski, W. (2022). *Analiza kryzysu konstytucyjnego z perspektywy funkcji aksjologicznej konstytucji. Zarys podstawowych zagadnień aksjologicznych*. *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej* 1, 55-62.
- Winczorek, P., (1997). *Konstytucja i wartości*. In: J. Trzeciński (ed.), *Charakter i struktura norm Konstytucji*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.